

LEVENSVERHAAL VAN MIJN VOOROUDERS VERVOLG

Versie van 31 augustus 2024

Copyright © 2018 Bureau Bio-redactie, All rights reserved

AUTEUR: MONIEK NOOREN
HET VERHAAL VAN MIJN VOOROUDERS VAN VADERS ZIJDE
VANAF 1814 TOT ROND 1904

Vier en drie generaties terug, vanaf

Jacobus (Koos) Nooren (1809- 1878) en Joanna Bastiaansen (1806-- 1876),
tot en met

Janus Nooren (1837 - 1916) en Dora Drechsler (1839 - 1929)
(ouders van Gérard Nooren).

En tot en met

Nico Moonen (1850 - 1922) en Catharina de Waart (1856 - 1942)
(ouders van Cor Moonen-Nooren).

*Voor wie hier begint te lezen: de inleiding van deze familiebiografie is geplaatst voor het verhaal van mijn
voorouders van moeders zijde!*

*Een TIP voor de snellezers: de CONTEXT-alinea's kun je gemakkelijk overslaan. Je mist dan wel de
inkleuring van de achtergrond*

Burgers in de negentiende eeuw; van 1814 tot 1904

Tegen het einde van de achttiende eeuw, in 1791 verliet mijn directe voorouder Adriaan Aarnout Nooren de Grote Hoeve te Burgst om een bierbrouwerij te beginnen te Princenhage. Vanaf Burgst gezien om de hoek - geen grote stap? Langs de tijdlijn gezien toch wel: een revolutionaire stap voor een zoon van vele generaties van landbouwers en streeknotabelen. Heel verstandig: het ging hem goed af en hij effende zodoende het pad voor zijn zoon Koos. Die is als eerste van mijn voorvaderen Nooren in de negentiende eeuw geboren: de zogenoemde 'Tijd van burgers en stoommachines'. En hij is ook de eerste die in een onafhankelijk Nederland opgroeide.

...CONTEXT: Nederland: onafhankelijke staat vanaf 1814

Dat Nederland onder Frans regime heeft gestaan, dat wist ik wel, maar dat de Bataafse Republiek, de Franse bezetting twintig jaar duurde ? Van 1794 tot 1814? In 1814 werd Nederland onafhankelijk van Frankrijk: eerst als vorstendom, dan als koninkrijk onder Willem I, Prins van Oranje Nassau. De eerste eigen Grondwet van Nederland dateert uit 1814.

In 1815 verloor Napoleon de slag van Waterloo en vond de aanhechting van de Zuidelijke Nederlanden bij het Noorden plaats.

In 1830 begon de Belgische revolutie en in 1839 werd België onafhankelijk. Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd omgedoopt tot Koninkrijk der Nederlanden.

In 1832 kregen de Nederlanden een kadaster, in 1838 een Burgerlijk Wetboek.

Beschuit met muisjes en rouwbanden in gezin Nooren-Bastiaansen; 1835-1848

In 1833 nam Jacobus – roepnaam Koos, 24 jaar oud en nog vrijgezel, de jongste van de drie broers Nooren-Leijten ‘de Koe’ over van zijn vader, de brouwerij met alles wat daarbij hoorde, om daar het bedrijf voort te zetten. De middelste broer Cornelius, was in 1832 getrouwd en werd brouwer in Oosterhout. (NOOT ¹)

Aarnout of Arnoldus (1791-1854), de oudste broer, had al in 1810 een eigen gezin gesticht. Hij bleef in de buurt van zijn broer wonen in Princenhage, en was zoals zijn grootvader bouwman ofwel landbouwer.

Jacobus (Koos) trouwde op 18 februari 1835, 26 jaar oud in Princenhage met Johanna Bastiaansen, huisvrouw, 29 jaar oud. Ze zijn uiteraard katholiek. Johanna Bastiaansen zou in 1876 overlijden, 70 jaar oud en Koos in 1878, 69 jaar oud. De achternaam Bastiaansen is voor 1600 ontstaan in zuidwestelijk Nederland.

Voor het eerst krijgen we via overheidsarchieven van de Burgerlijke Stand van gemeentes een vollediger beeld van de samenstelling van een gezin Nooren. Alleen de twee oudste kinderen van Koos en Johanna Nooren-Bastiaansen overleefden de kindertijd: Johannes geboren in 1836, en Adrianus geboren in 1837, roepnaam Janus. Hij zou mijn voorouder worden.

Koos en Johanna hebben echter zeven kinderen op de wereld gezet tussen 1836 en 1845. Zijn broer Aarnout en schoonzus Cornelia kregen er tussen 1812 en 1836 tien. Er was dus geregeld een kraamfeest, een welkomstfeest met het uitdelen van lekkers zoals van beschuiten met een dikke laag suiker, of de nog steeds traditionele muisjes (anijszaadjes, omgeven door een dik laagje suikerglazuur). Anderzijds waren er ook veel dagen van verdriet en rouw. Wie de brouwerij De Koe bezocht, zag de Noorens vaak rouwkleding of rouwbanden dragen... Koos en Johanna kregen na Janus nog vijf kinderen, die allen overleden voor hun vierde levensjaar. Franciscus- (1838-1839), Franciscus de tweede (1840-1841), Arnoldus (1841-1841), Johanna (1843-1847) en Franciscus de derde (1845-1848). Broer Aarnout moest zes van zijn kinderen begraven en ook zijn vrouw. in 1830 zoon Marijnus, 1 ½ jaar oud. Op 6 juni 1836 overleed zijn vrouw, 46 jaar oud, op 11 juni volgt baby Daniel negen dagen oud. Cloudina, 14 jaar, overleed in 1837, in 1840 Johanna, 26 jaar, in 1841 Helena, 14 jaar, en Petrus, 23 jaar. De overige vier van zijn tien kinderen overleefden de rampzalige jaren 1830-1848 (Aarnout geb.1812, Adriaan geb.1816, Johannes geb.1820, Jacobus geb.1824).

In 1847 overleden Koos ouders Adriaan en Johanna heel kort na elkaar, zij op 2 oktober met 78 jaar en hij op 25 november 1847 met 83 jaar (te Dorp huisnummer 161). Hun twee jongste kleinkindjes overleden op 9 juni 1847 en 12 april 1848. Vermoedelijk zijn zij alle vier geveld door cholera. In 1848-1849 heerste cholera in heel Nederland. Dat deze talrijke sterfgevallen in deze Nooren gezinnen – vooral de sterftegolven in 1841 en 1847/48 - het gevolg waren van besmettelijke ziektes is aan te nemen. Uitbraken van pokken en roodvonk waren vrijwel altijd verbonden met hoge kindersterfte. Gedocumenteerd is een uitbraak van roodvonk in 1829 in het nabije (Prinsen)beek. In 1809, Koos geboortjaar, heersten pokken in Amsterdam; in 1815 heersten tyfus en tetanus in heel Nederland; in 1815-1818 pokken in Breda, Utrecht en Rotterdam enz. enz..

Waren de mensen vroeger mentaal sterker? Het verliezen van je kind is ongeveer het ergste wat je kan meemaken. Dat vinden we althans in het hier en nu. Het roept bij iedere moeder en vader heftige emoties op, woede, verdriet en gevoelens van onmacht en zinloosheid. Hoe krijg je het verlies van je kind emotioneel verwerkt, hoe kun je dat accepteren – en als je ook nog een tweede of meer, het ene na het andere kind moet zien sterven? Kun je zo iets beter aan als je weet, dat in jouw samenleving maar ongeveer 50 % van de kinderen de eerste vijf levensjaren overleeft? In vroegere tijden, zoals ook in de eerste helft van de 19de eeuw in Princenhage – zie hierboven –

was dat dus heel gewoon. In het hier en nu is die overlevingskans ruim 99 % - dat wil zeggen, in landen met een goed functionerende algemene moderne gezondheidszorg.

...CONTEXT: *Kindersterfte en vaccinaties; pokkenbriefje vanaf 1823*

De **kindersterfte** wordt in en vanaf de Middeleeuwen tot rond 1800-1870 meestal geschat op 30% en soms op 50%, afhankelijk van de plaats en het jaar. Deze cijfers gaan over kinderen tot vijf jaar, en een groot aandeel daarvan betrof zuigelingen dat binnen enkele dagen na de geboorte stierf aan ziekten of ondervoeding en dergelijke. Pokken werden ook 'de kinderziekte' genoemd, want ze heersten zo vaak, dat veel mensen het jong kregen. Uitbraken van tuberculose en cholera veroorzaakten in de negentiende eeuw nog massale ziekte en sterfte. Epidemieën met massale ziekte- en sterftes troffen de armen en de rijken en zouden nog tot ongeveer 1920 veelvuldig optreden.

Discussies over verplichte en vrijwillige vaccinaties zijn van alle tijden: tijdens de coronacrisis 2019-2021 zijn die weer eens hoog opgelopen. De eerste landelijke door de overheid georganiseerde vaccinatiecampagne vond in 1808 plaats: tegen de pokken. Ook toen, zoals in 2020 naar aanleiding van de corona- of covid19 pandemie, stimuleerde men het vaccineren door het algemeen en gratis aan te bieden. Koning Willem I ging een stap verder in 1823: het bezit van een vaccinatiebewijs, het pokkenbriefje, werd wettelijk verplichte voorwaarde om naar school te kunnen gaan. Het ligt voor de hand dat Koos en Johanna Nooren rond 1842 hun jonge zonen Johannes en Janus rond hun 7de jaar hebben laten vaccineren tegen pokken. Om hen tegen de pokken te beschermen - na de golf van vier kindersterftegevallen in de familie in 1841 - en/of zodat ze het min of meer verplichte pokkenbriefje kregen en naar school konden gaan. De pokkenbriefjes-wet werd omstreden, weer afgeschaft en kwam terug in iets andere vorm in 1872 via invoering van de Wet op de Besmettelijke Ziekten. Dat riep opnieuw discussies op en een opschorting ervan vanaf 1928. In de jaren 1950 werd het vaccin tegen pokken in het rijksvaccinatieprogramma opgenomen. Dat programma omvat sindsdien vaccinaties tegen alle ernstige infectieziekten en werkt goed. Mede door een hoog vaccinatiepercentage is een einde gekomen aan de hoge kindersterfte door de epidemieën die tot ongeveer 1920 veelvuldig optraden. Bovendien verbeterden de leefomstandigheden. Al met al nam de levensverwachting toe terwijl voorlopig vrouwen veel kinderen bleven krijgen. De Nederlandse bevolking begon dus fors te groeien.

3

...CONTEXT: *De notabelen en de 'nieuwe middenstand'*

Wat we nu middenstand noemen is afgeleid van de zogenaamde 'nieuwe middenstand' die vanaf rond 1850 ontstond. Een nogal verwarrende aanduiding, want er was geen 'oude' middenstand - geen duidelijk te onderscheiden laag tussen adel of patriciërs en de gewone burgerbevolking in. Er waren vanouds wel allerlei aparte middengroepen. Zij vormden de meer beschaafde en meer vermogende 'toplaag' van het gewone volk; hadden een iets hogere status dan de gewone burger, boer en arbeider en genoten lokaal enig aanzien. Dit waren de pastoor of dominee, notaris, dokter, schoolmeester, officieren, molenaars, brouwers enzovoort. Het waren losse groepen van aanzienlijke burgers, zogenoemde notabelen, burgers met een vakgerichte opleiding of een bijzondere positie en tenminste een zeker economisch 'midden' inkomen.

De beperkingen van de zeevaart en handel in Nederland in de periode 1795-1813 hadden een algemene daling van de volkswelvaart veroorzaakt. Het overgrote deel van de bevolking werd 'arm, ontevreden en moedeloos' en dat zou tot rond 1850 - 1875 zo blijven. Ook een deel van de oude middengroepen verloren zoveel inkomsten dat zij afzakten tot het peil van de 'armen'. Door stijgende werkloosheid verslechterde de situatie nog verder. Omstreeks 1845-1847 vonden op verschillende plaatsen in onder meer Nederland, Vlaanderen en Duitsland opstanden plaats die broodoproer of aardappeloproer werden genoemd. Voedselschaarste, armoede en honger vormden de aanleiding voor deze rellen.

In 1848 kreeg Nederland onder leiding van de liberaal Thorbecke een nieuwe Grondwet.

De ministers waren voortaan verantwoordelijk voor wetgeving en beleid, het parlement controleerde hen. De Koning was weliswaar staatshoofd, maar hij stond buiten de politieke besluitvorming. Veel wetgeving is voor de uitvoering van die nieuwe grondwet tot stand gekomen of verbeterd: de Provinciewet, de Gemeentewet, de Schoolwet en de Wet op het ambestuur.

Vervolgens, vanaf ongeveer 1850, kwam de ‘nieuwe middenstand’ van ‘gegoede burgers’ of ‘bourgeoisie’ tot ontwikkeling. Meer en meer zelfstandige ambachtslieden, boeren, winkeliers, en ook het administratief en technisch personeel van fabrieken en overheidsinstellingen konden een stabiel midden inkomen verdienen. Al die goeide burgers vormden samen de nieuwe middenstand. Intussen is het begrip versmald: tegenwoordig verstaan wij onder middenstanders alleen nog de zelfstandige ondernemers en ambachtslieden die hun product rechtstreeks aan hun klanten verkopen: bakkers, slagers enzovoort. Vanaf ongeveer 1850 verdween standsverschil door afkomst maatschappelijk gezien naar de achtergrond. Op de voorgrond traden de burgers die economisch het meest succesvol waren. De toplaag, de rijksten van de nieuwe middenstand speelden nu de hoofdrol in de maatschappij. Zij die kapitaal hadden geërfd of zelf hadden gewonnen: grootgrondbezitters, bankiers, aandeelhouders enzovoort. Niet alleen zijzelf – ook de staat beschouwde deze goeide mannen als machtiger, hoger en beter dan ‘het gewone volk’. De staat zou ‘de aanzienlijken’, de nieuwe rijken en de bemiddelde notabelen nog tot in 1917 meer macht en waarde toekennen: pas toen kregen alle mannen actief kiesrecht, vrouwen pas in 1919. Tot aan de Grondwet van 1887 gold in Nederland het censuskiesrecht: het stemrecht was voorbehouden aan personen die vermogend genoeg waren om minimaal een bepaald bedrag aan belastingen te betalen. Bij de grondwetwijziging van 1887 werd het caoutchouc-artikel (‘rubberen artikel’) opgenomen dat een flexibele geleidelijke overgang naar een algemeen kiesrecht mogelijk heeft gemaakt.

Nooren-notabelen en nieuwe middenstanders in de 19de eeuw

Mijn Brabantse Nooren landbouwer-voorouders stonden in de 16de tot 17de eeuw in de omgeving bekend als relatief rijk en genoten van een zeker aanzien in de lokale katholieke gemeenschap. De eigendommen van sommige Nooren mannen zijn heel gedetailleerd beschreven in testamenten. Bij een vroegtijdig overlijden van de man, werd gewoonlijk een broer van hem voogd over de kinderen. In het testament werden ook regels vastgelegd voor vruchtgebruik, voor alimentatie, voogdijschap en zelfs naar school sturen van verweesde kinderen. En voor het bijhouden van een boekhouding - tot die verweesde kinderen volwassen waren. Die regelingen waren alleen zinvol als het bezit zeer of ten minste relatief omvangrijk was. Zo bijvoorbeeld in 1642-1643 bij de verdeling van de erfenis van Frans Wouter Frans Nooren via het testament van Peeter Jan Noren en zijn vrouw (Peter was een kleinkind van Adriaan Wouter Frans Nooren, een broer van Frans Wouter Frans). In 1690 legden zijn in hun testament het volgende vast – vertaald in modern Nederlands. ‘De langstlevende moet hun twee kinderen tot ze achttien werden verzorgen ‘alimenteren’ met eten en drinken, bij ziekte of in gezondheid, met kleding en ‘reedinge’- ze ook laten leren lezen en schrijven en een goed handwerk laten leren zodat ze daarin bekwaam zullen zijn’. Dit is overigens de vroegste verwijzing naar het naar school sturen van Nooren-kinderen. De 18de en 19de eeuwse ambachtelijke Noorens – de brouwers voorop - bleven relatief bemiddeld en zagen kans dit aanzien te handhaven. Verschillende van mijn voorouderlijke neven, en ook voorouders in rechte lijn van mijn vaders kant, waren dijkgraaf en/of armmeester. Anderen maakten deel uit van de elite van notabelen, van kerkbestuurders of overheidsbestuurders. Jacobus-Koos Nooren was vanaf 1847 lid van de gemeenteraad van Princenhage. Gekozen wethouder was hij van 1851 tot aan zijn dood, in 1862 werd hij ook benoemd tot brandmeester-generaal.

De middeleeuwse Noorens waren landbouwer. Echter, al in de 17de -eeuwse documenten staan hier en daar vermeldingen van andere manieren van broodwinning van Noorens. Het gaat dan over ooms of tantes, neven of nichten die hun thuisnest hebben verlaten. Dochters trouwden over het algemeen vaak met de zoon en erfgenaam van een andere landbouwer in de buurt. Dat het vroeger de taak van de vrouw was het huishouden te verzorgen weet iedereen. Als in documenten en registers aan de naam van de echtgenote een beroep is toegevoegd, staat er

‘huisvrouw’ of ‘geen’. Tja, terwijl zij toch enorm veel en veelzijdig werk op zich namen. Tenminste tot in de 19de eeuw bleven de meeste van de nestverlaters in Princenhage of Burgst wonen, of toch niet ver daarvandaan: in Prinsenbeek, in Breda, Etten, Teteringen etc.. Thomas ging met een VOC schip mee en kwam nooit terug. Een dochter Jenneken Nooren werd dienstmeid in Breda, Henrick verzorgde een veerdienst over de Mark en had daar een herberg, Gerrit had een taveerne – hij was ook dijkgraaf en armmeester. Johanna Antonetta (1867-1904) werd kloosterzuster, Adrianus priester (1895-1936). Die twee waren zus en broer van de tragisch verongelukte laatste bierbrouwer.

INTERMEZZO: De neven bierbrouwers vanaf 1862, in ‘de Roskam’ en ‘de Koe’

Adriaan Aarnout (geb.1764) was de eerste Nooren die zich zelf niet meer als landbouwer beschreef, maar als bierbrouwer. Zijn zoon Jacobus – Koos zette als tweede brouwer Nooren het bedrijf in ‘de Koe’ voort. Hij gaf het door aan zijn zoon Johannes Nooren (1836-1879), en die gaf het weer door aan Jacobus Nicolaas (1865-1951). Johannes was de oudere broer van mijn voorvader in rechte lijn, Janus. Johannes Petrus Nooren (1899-1937), zoon van Jacobus – en neef van Janus - was de vijfde en laatste bierbrouwer van deze reeks. Hij overleed op 6 maart 1937 ten gevolge van een tragisch ongeval: familiedrama nr. twee van de Brabantse Noorens. Hij was 38 jaar oud en pas getrouwd. Zijn ‘luxearauto werd in een felle sneeuwjacht door een trein gegrepen’; zo stond het in het plaatselijke dagblad. De vader, de vierde brouwer Jacobus Nicolaas, heeft het bedrijf daarna nog kunnen voortzetten tot in 1950. In 1951 is hij overleden en is de bierbrouwerij De Koe gesloten. Een deel van de oude panden aan de Liesbosstraat, o.a. een oude Vlaamse schuur, is later in gebruik genomen als sociaal-cultureel centrum De Koe.

Het heeft overigens weinig gescheeld of ik was in Breda, in De Koe, als dochter van de bierbrouwer opgegroeid! Want in 1951 vroegen de erfgenamen mijn vader of hij het familiebedrijf Nooren zou willen voortzetten. Hij leek hen geschikt: hij was een achterneef van de verongelukte Johannes Petrus Nooren en bovendien chemisch ingenieur. Mijn vader bleef echter liever in dienst van de zinkfabriek in Dorplein.

Henri – of Hendrikus Arnoldus Nooren (1875-1967), een broer van de verongelukt Johannes Petrus, was overigens ook brouwer. Hij had ‘de Roskam’ te Ulvenhout gekocht; een boerenhoeve waar al vanaf tenminste eind zeventiende eeuw bier werd gebrouwen en ook brood werd gebakken. Henri brouwde er ‘heerlijk schuimend Princenhaags witbier’ tot in de jaren 1920. Het bedrijfsgebouw verviel na 1920; bleef echter bewaard inclusief bierketels etc.. De Roskam is in 1940 afgebroken en in 1941-1942 herbouwd in het openluchtmuseum te Arnhem.(NOOT ²)

Vanaf ongeveer 1850 : bevolkingsregisters in boekjes voor ieder adres.

De Nederlandse overheid houdt in het bevolkingsregister – voor iedere gemeente - vanaf 1850 allerlei gegevens bij over iedere bewoner – en dat is nog steeds zo. Eerst in boekjes en vanaf ongeveer 1920 op gezins- en alleenstaandenkaarten (en die zijn vanwege de privacywetgeving nog niet via het internet beschikbaar). De bevolking werd verplicht om veranderingen van status aan te melden, en ambtenaren vulden alles min of meer netjes in, per woonadres en familie: echtelijke status, data van geboortes en overlijden, beroep, verhuizingen; verassend veel details van het gezinsleven van onze voorouders zijn nadien zo gedocumenteerd. Veel boekjes zijn bewaard gebleven en intussen toegankelijk via internet. Omdat in de boekjes ook de echtgenotes, ook hun moeders en dochters allen een eigen naam en achternamen hebben, moest ik gewoon daar aandacht aan besteden. Wat kwam ik zo te weten over het gezinsleven van de 19de -eeuwse grootmoeders van mijn vaders zijde? Waar kwamen zij vandaan? Hieronder een overzichtelijke biografische lijst als vertaling van het gekrabbel in enkele oude boekjes van het bevolkingsregister – vooral uit het stadsarchief van Breda.

Gezin Drechsler - van der Salm, vanaf 1831 in Zuid-Holland; ouders van overgrootmoeder Dora

Dora, Dorothea Clasina Drechsler, de moeder van mijn grootvader Gérard Nooren, is geboren op 3-9-1839 in Den Haag als dochter van Fredericus Drechsler (Frederik, Fredrich, Frederich of

Friedrich Wilhelm; geb. 11-9-1804 te Den Haag; stalhouder en koetsier) en Johanna (Jannetje) van der Salm (of Zalm), geb. 2-6-1805. Fredericus was zoon van Georg Gotfried Drechsler en Elisabeth de Gelder die in Wassenaar woonden. Jannetje is dochter van Cornelis van der Salm of Zalm (geb. 6-4-1780 te Gameren; + 2-7-1853 te Sommeldijk) en Saartje van Son (geb. 6-3-1782 te Dordrecht en overleden in Sommeldijk 10-7-1849).

De familienaam Salm komt al vóór 1500 in het midden van Nederland voor. De familienaam Drechsler komt (NOOT ³) pas vanaf de 18de eeuw voor in Nederland, o.a. in Den Haag. De naam is ontstaan in zuidelijk Duitsland - tussen 1500 en 1600 - en in die periode het vaakst vermeld ten zuiden van Zwickau, dichtbij de grens van Tsjechië. *Wat wonderlijk toevallig - dit is in de buurt van het oorsprongsgebied van de Rebaks – de voorouders van mijn moeder!*

Frederik was Luthers-protestants en Jannetje hervormd. Ze zijn getrouwd op 2-10-1831 te Sommeldijk (Z-H, Goeree-Overflakkee). Het echtpaar woonde eerst te Voorhout (ten noorden van Leiden), later in Den Haag en vervolgens in Princenhage. Jannetje zou overlijden op 30 augustus 1893 in 's Gravenhage, zij was toen 88 jaar oud. Fredericus overleed op 10-4-1862, 57 jaar oud, in Princenhage.

Het bevolkingsregister Princenhage registreerde Frederik vanaf ca. 1850 als koetsier en vanaf 1860 als 'Herbergier' te Dorp. (NOOT ⁴). Frederik en Jannetje hadden minstens negen kinderen en kregen in 1860 een eerste kleinkind..

1 George Cornelis (geb. te Voorhout, 26 -7-1832; beroep huisknecht

{2 Otto Wilhelm (Voorhout, 8-2-1834; beroep: koetsier, postiljon en controleur)

{3 Sarabetha Johanna (Voorhout 20-10-1835; + 10-9-1915 's Gravenhage)

4 Francina Frederica (Voorhout, 6 -3-1938),

5 DOROTHEA Clasina ('s Gravenhage 3-9-1839) –met kapitale letters: mijn grootmoeder

6 Frederik Albert ('s Gravenhage 5-12-1840; beroep postiljon)

{7 Johan Godfried (s Gravenhage 6-12-1842), postiljon + na 1880)

8 Catharina Anna Maria Drechsler ('s Gravenhage 13-2-1845, + 11-7-1912 Princenhage),

9 Karel Andreas ('s Gravenhage 30-11-1846 + 7-9-1934; koetsier en winkelier; woont in 1913 Columbusstraat 8, Den Haag)

Kleinkind Francina (Princenhage 9-2-1860 “onechte dochter van Francina Frederica gewettigd ..”);

Tja, twee zussen van Dora waren niet helemaal brandschoon wat de fatsoensnormen betreft! Francina werd ongehuwd moeder en Catharina is met justitie in aanraking gekomen! Zij heeft twee dagen in de gevangenis gezeten; zie onder KOPJE “Diefstal in Princenhage, op 31 december 1899’.

Zus Francina kwam uiteindelijk toch goed terecht: zij trouwde op 1 november 1861 met Josephus Franciscus Xaverius van Poppel. Hij heeft bij de voltrekking van het huwelijk haar dochtertje Francina ‘erkend en gewettigd’. Van Poppel had een koffiehuis te Dorp 171.

Gaat heen en vermenigvuldigt u

Een lijstje met namen en data naar het voorbeeld van het gezin Drechsler-van der Salm zou volstaan om de kindertijd van opa Gérard, van 1862 tot 1909, als zoon in van Janus en Dora Nooren-Drechsler te beschrijven. Dat was aanvankelijk ook de bedoeling – omdat deze verwantschap me tegenstond. Wat moest ik als vegetariër en met mijn boeddhistische ingekleurde levensvisie, met een slagersgezin? Toch was daar die uitdaging van de vele, moeilijk leesbare handschriftnotities in het dit gezin betreffende bevolkingsregisterboekje ... en ik hou van gepuzzel. Heel veel namen, deels van tantes en ooms die ik persoonlijk kende, zoveel geboortes – veertien? - en sterftes – hoeveel? - en een geharrewar van adressen; zie APPENDIX. Ik moest gewoon alles ontcijferen. Ik wilde hun leven enigszins kunnen begrijpen, het in perspectief van de tijd en de locaties zien.

Wat meteen overduidelijk was: Janus en Dora hebben hun huwelijkse plichten en de Bijbelse uitspraak, ‘gaat heen en vermenigvuldigt u’ blijkbaar net zo serieus genomen als hun ouders dat ook deden. Ondertussen gaven ze vast ook gehoor aan aardse verlangens. Seks is een oerdrift. Zoals alle dieren paren mensen voor hun plezier. Ook vanuit een behoefte aan familiegeluk en iets kwetsbaars te willen beschermen en te koesteren. Hoe dan ook, dit was een typisch katholiek Brabants gezinsleven. De feiten liegen niet: in 22 jaar kregen Janus en Dora 14 kinderen. Dora was tijdens die 22 jaar bij elkaar opgeteld dus ongeveer 10 jaar zwanger.

Evolutionair gezien is de paringsdrang handig, want er komen immers kinderen van. Er zijn veel culturen waarin kinderen krijgen gezien wordt als een belangrijke missie. In sommige culturen is de reden bovenal economisch. Voortplanting was vroeger een noodzakelijk goed was om niet uit te sterven als gevolg van een enorm hoge kindersterfte. Vanaf ongeveer 1920, het begin van de bevolkingsexplosie, is het juist een bedreiging voor het voortbestaan van onze soort.

Het is een hard onderbouwd feit: seks binnen het huwelijk en het verwekken van kinderen was voor katholieken nog tot in de 20ste eeuw een zwaarwegende heilige verplichting. Achterliggend idee was – zo is het gedocumenteerd – dat dit de vleselijke lusten zou bevredigen en zo overspel zou voorkomen. Bovendien zou vergroting van het aandeel katholieke kinderen bijdragen aan de versterking van de katholieke kerk en verzwakking van de gereformeerde kerkgemeenschappen. Vanaf de 16de eeuw – daarvóór ging het om vergroting van christelijke aandeel en verzwakking van heidense gemeenschappen. Tja, zo heeft een op de toekomst gerichte missie- of bekeringsdrang gebaseerd op paringsdrang nog doorgewerkt in de 20ste eeuw in Nederland. Wat primitief. Hardvochtige missioneringen, kolonisaties, racisme en genocide zijn gelukkig in het huidige westers Europa niet meer algemeen acceptabel.

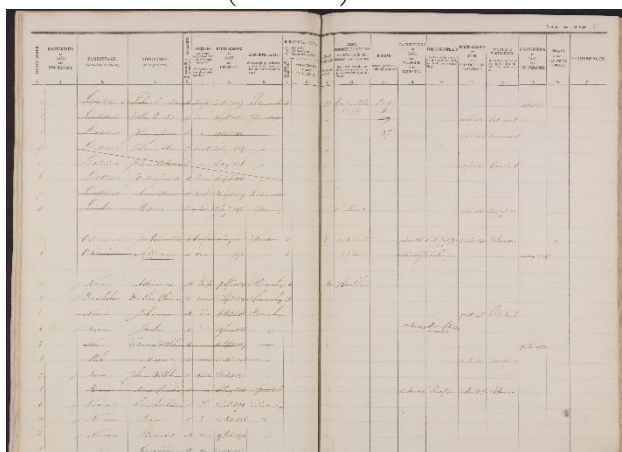
Mijn overgrootvader Janus (Adrianus) Nooren is geboren in Princenhage op 17-4-1837 en overleden in Leur op 17-2-1916. Hij was de tweede zoon van de redelijk rijke bierbrouwer Koos (Jacobus) Nooren in 'De Koe'. Hij trouwde in 1862 met Dora (Dorothea of Theodora Clasina) Drechsler. Zij was van Zuid-Hollandse afkomst, protestants opgevoed en de dochter van een koetsier en herbergier in Princenhage. Sinds 1795 was voor de wet een gemengd huwelijk – twee geloven op een kussen – geen probleem meer. Voor de beide kerken wel. Om met Janus voor de kerk te kunnen trouwen werd Dora katholiek. Er zijn vijf bevolkingsregisterboekjes van 1880-1889 en 1900-1907 bewaard gebleven die inzicht geven in het leven van dit gezin Nooren-Drechsler: en van de kindertijd van Gérard Nooren, de grootvader van mijn kindertijd. Het letterlijk uitgeschreven lijstje van de gegevens is in de appendix opgenomen – hieronder heb ik hun leven als verhaal uitgeschreven.

Dora C. Drechsler
Den Haag 04-09-1839
Leur 16-07-1929

Janus en Dora Nooren-Drechsler vanaf 1862, starters te Dorp 304

Adrianus (Janus) Nooren *1837-1916 echtgenoot van
Dora (Dorothea Clasina) Drechsler *1839-1929
ouders van Gérard (Gerardus) Nooren

Uit: Bevolkingsregister Princenhage 1860-1879
inventarisnummer 1285

Janus en Dora zijn dus getrouwd op 31-12-1862 in Princenhage – ruim twee maanden ná de geboorte van hun eerste zoon (Adrianus Theodorus 11-10-1862). (NOOT ⁵) Dora is 23 en Janus 24 jaar oud. In de lente van 1863 raakt Dora opnieuw zwanger en vlak voor de Kerst komt er een tweede zoon (Jacobus Adrianus 17-12-1863). Het gezin woonde aanvankelijk op het adres Dorp 304, voorheen A 236 (nu Dreef 38?). Dat was een van de huisjes in de rij langs de Dreef. Daar was het gezin tussen 1860-1869 (in boekje nr. 00335) geregistreerd.

Meteen of toch vanaf ca. 1862 konden ze zich een dienstmeid veroorloven: Maria Stols. Zij begon haar dienst als zestienjarige (geboren te Princenhage 25 mei 1846), om er te blijven tot 12 mei 1879 – dus tot haar 33ste.

Janus gebruikte een deel van de bijgebouwen van 'de Koe', de brouwerij van zijn oudere broer, om er zijn geslachte vee in op te hangen. Zowel Janus als Dora konden zo nodig vast rekenen op de steun van hun ouders – ze woonden immers in de buurt. Best fijn als met tussenpozen van ongeveer anderhalf jaar het ene na het andere kind op de wereld gaat komen. En omdat er van 's

ochtends vroeg tot 's avonds hard gewerkt moest worden in het huishouden: zonder al die handige elektrische apparaten van onze tijd. Geen wasmachine, geen stofzuiger enzovoort. Oorlogen en hongersnoden gingen aan dit jonge gezin voorbij. Epidemieën, de derde soort van de aardse beproevingen, klopten echter zoals ook bij de vorige generatie Nooren verschillende malen aan.

In 1865-1867 heerste cholera in heel Nederland. Het eerste kind, het 'voorkind' Adrianus, is op tweejarige leeftijd overleden in de zomer van 1865. Drie maanden later komt zoon Johannes op de wereld. Jannetje van der Salm, Dora's moeder, komt in november een poos logeren. Het jaar 1867 is het meest dramatische jaar voor het gezin: op 13 maart overlijdt Dora's tweede kindje - de twee jaar oude Jacobus. Een paar maanden later volgt Dora's vierde kind: Jacobus de tweede, hij is pas twee maanden oud als hij op 14 augustus overlijdt.

In 1870 naar Dorp A 259 = Dorp 337 = Haagsemarkt 28

Of de slachter Janus te Dorp 304 al een eigen winkel had, is onduidelijk. In 1870, na de geboorte van Fredericus Wilhelmus en vóór de geboorte van Johanna Wilhelmina (8-2-1872) verhuist het gezin Nooren-Drechsler naar het hart van Princenhage – naar een bedrijfspand annex woning. Vanaf ca. 1870 tot 1886 (en na 1904) was hun adres “Dorp A, 259” en in 1874 en tot 1885 “Dorp 337. Zowel Dorp A 259, als Dorp 337 verwijzen naar het perceel met als huidig adres Haagsemarkt 28 .

Even tussendoor: er werd vaak verhuisd in Princenhage. Dorp A 259 kwam vrij eind 1870. Petronella Oomen had daar in 1867 een huishouding met haar 69jarige oom, een bejaarde rooms-katholieke priester Adrianus Oomen, uit Antwerpen afkomstig. Hij overleed op 20 augustus 1867 en Petronella vertrok op 22 november 1870 naar Teteringen. Voor de Oomens woonde daar het gezin Dekkers: in de zomer van 1862, de vijf kinderen, een zus en dienstmeid van de goud- en zilversmid Petrus Cornelis Dekkers die op 12 december 1861 was overleden.

De slagerij van Janus te Dorp A 259/ 337/ Haagsemarkt 28 leverde het gezin ruim voldoende inkomsten op. Genoeg voor een extra inwonende meid vanaf 23 mei 1873: Anna Cornelia Evers, 23 jaar oud (geboren te Sprundel 25 januari 1850). Ondanks haar steun en die van de naar het nieuwe adres meeverhuisde dienstmeid Maria, sterft op 19 november 1873 de vier jaar oude Fredericus: hij was het zesde kind dat Dora heeft gebaard. In 1873 (en 1885) waren er uitbraken van pokken ... Van de voor 1873 geboren kinderen overleefden alleen de zonen Johannes en Jacobus (de derde met die naam) en de in 1872 geboren baby Johanna de vroege kindertijd. Dienstmeisje Anna zou na een jaar alweer vertrekken, op 2 mei 1874 naar 'Etten c.a.'. Zij trouwde op 14 december 1876 in Etten-Leur met Johannes Naenen.

Janus en Dora zullen overigens hun kinderen naar de openbare lagere school hebben gestuurd – natuurlijk naar een katholieke - in Princenhage. Er waren vanaf 1806 immers overal lagere scholen ingericht, voor alle kinderen van ouders die een redelijk inkomen hadden en voor jongens en meisjes. In 1845 kwamen de Franciscanessen van Etten naar Princenhage en bouwden daar later het Maria-gesticht ofwel klooster. Ze verzorgden daar ook onderwijs voor meisjes. Misschien hadden ze daar ook een pensionaat ofwel kostschool voor de kinderen van gegoeede stand, maar met een school op loopafstand konden de Nooren kinderen gewoon thuis blijven wonen. Het gesticht werd afgebroken in de jaren 70 van de 20e eeuw.

De oudste zonen Johannes en Jacobus gingen in 1882-1883, naar Oudenbosch – voor een verblijf van een respectievelijk een half jaar; zo zegt het bevolkingsregister. Ze zijn dan 16 respectievelijk 15 jaar oud. Waarschijnlijk gingen zij naar het in 1866 opgerichte Instituut Saint-Louis. Voor een soort van middelbaar onderwijs of vakopleiding. Het jongenspensionaat Saint Louis was een van de oudste internaten van het land en, meer dan een eeuw lang, ook een van de bekendste en grootste. Het instituut omvatte een lagere school, ulo-school, hogere burgerschool en 'Bisschoppelijke kweekschool'. Gérard ging na de basisschool in de leer bij een banketbakker in Breda.

De gezinsuitbreiding ging na 1873 gestaag door met Cornelia Adriana (5-10-1874), Maria (22-10-1876), Adrianus (19-7-1878), Gerardus (13-8-1879) en Alida Adriana (17-8-1882). Tien jaar lang mocht het grut nu de kindertijd overleven. Dan slaat het noodlot opnieuw toe. Twee jonge zoontjes overlijden in 1883 en 1885; weer wellicht door pokken: Josephus Johannes (10-8-1880 + 20-6-1883) en Arnoldus Cornelis (5-12-1884 + 25-1-1885). Met Arnoldus had Dora haar laatste en veertiende kind gebaard, zij was toen 45 jaar oud. .

In 1886 naar Dorp 103

De slagerij deed blijkbaar goede zaken. Het gezin gaat in 1886 opnieuw verhuizen, en wel naar een geheel nieuw bedrijfsgebouw plus woning. Janus liet dit bouwen te Dorp 103 - nu Liesbosstraat 48 - waarschijnlijk aan de overzijde van 'de Koe'? (NOOT 6)

Janus verhuurt zijn oude bedrijf – Dorp 337 - aan de spekslager Karel Lodewijk. In 1886 omvat het huishouden Nooren-Drechsler 10 personen, de jongste dochter Alida wordt vier, Johannes, de oudste 21. Er is dan geen inwonende hulp meer.

In 1890 werd het makkelijker om vanaf Princenhage in zuidelijke richting te reizen: met de paardentram. Het traject liep van het Bredase station naar het Liesbosch en splitste op de Haagsemarkt waar een lijn doorgetrokken was naar de Belgische grens. Later, vanaf 1893 tot 1929, reed de stoomtram door Princenhage: viermaal daags tot aan de Belgische grens en vijfmaal daags via Etten naar Oudenbosch. Die stoomtram vervoerde naast reizigers ook goederen en vee. (NOOT 7).

INTERMEZZO: Diefstal in Princenhage, op 31 december 1898

Op 31 december ziet brigadier Fijnaut op de Haagweg in Princenhage Marijnus Johannes van Nunen en een tweede persoon met een kruiwagen lopen. Hij vindt dat verdacht en bekijkt de inhoud van de kruiwagen waartegen Marijn zich verzet. Op 2 januari 1898 pakt brigadier Fijnaut Marijn en zijn zoon Adrianus op en brengt hem naar de gevangenis in Breda, op grond van verdenking van diefstal. In het gevangenisregister laat het hoofd van de inrichting hun signalement en allerlei details vastleggen: Marijn is 57 jaar oud en van beroep 'Meesterknecht'. Adrianus is 20 en 'Wever'. Ze worden 'Overgenomen en naar 7 uren ingeschreven' en gaan elk voor zich 'In afzondering' en zijn rooms-katholiek.

Op 3 januari wordt Catharina Anna Maria Drechsler, Marijn's vrouw ook aangehouden, op verzoek van de rechter-commissaris van Breda. Zij zou zich mogelijk schuldig hebben gemaakt aan heling. Ze geeft als beroep op 'winkelierster'. Ze is 51 jaar en wordt "Overgenomen en ingeschreven naar 1 ½ uur" en gaat ook "In afzondering". Ze is protestants. Ze had zo te zien moeite met het zetten van haar handtekening en schrijft C.Dreiksler. Zij was een zus van mijn overgrootmoeder Dora!

Op 5 januari, dus na enkele dagen opsluiting, laat de officier van justitie Catharina en haar zoon Adrianus in vrijheid stellen. Haar echtgenoot Marijnus blijft in de gevangenis; en op 8 januari wordt een verwijzing toegevoegd van de rechtbank van Breda naar de (geplande rechts) zitting. Op 26 januari veroordeelt de rechtbank Marijnus tot tweeëneenhalf jaar gevangenisstraf.

Marijnus en Catharina woonden in Princenhage, Dorp nr.158. Zij kregen tussen 1869 en 1888 minstens zeven kinderen. Een zoontje overlijdt drie maanden na de geboorte in 1883.

Marijnus is op 9 augustus 1901 ontslagen uit de strafgevangenis te Rotterdam. Hij was al eerder, op 12 maart 1901, weer ingeschreven in Princenhage; op zijn oude adres waar zijn vrouw en kinderen zijn blijven wonen. Blijkbaar had de diefstal en straf verder geen gevolgen voor het gezin en was het een eenmalig vergrijp. Marijnus zou overlijden op 1-1-1907. (NOOT 8)

Marijn had bekend dat hij de diefstal pleegde. Wat had hij gestolen? Dat is te lezen in het verslag van het vonnis: het eindigt met een lijst van de gestolen spullen. Marijn moest die terug geven aan de eigenaar, de koek- en banketbakker Koenraad Theodorus Ballintijn: '12 kg witte suiker, 3,3 kg boter, ½ kg muisjes, 4 (blikken ?) Blooker cacao, 2 ontbijtkoeken, 6 pakken thee, 0,4 kg banket, boterhamme' (NOOT 9).

Toch een flinke straf voor een diefstal van alleen maar etenswaren en vooral veel suiker. De prijs van suiker was overigens zeer hoog geweest tijdens de Engelse blokkade van de Noordzee, maar was tegen het einde van de negentiende eeuw gedaald. Marijn en Koenraad waren allebei koek-en broodbakker. Het ligt voor de hand: Marijn zag een kans zag die spullen - plus Koenraads boterhammen ?!- ongezien weg te nemen. Maar daarna viel hij op - hij was niet bepaald een slimme dief. Wellicht was hij als 'Meesterknecht' in dienst bij Koenraad geweest? Misschien had hij zijn ontslag gekregen? Was hij wegbezuinigd als een gevolg van de komst van de tram en andere grote veranderingen in het dorp na 1890? Door de concurrentie met grote kruideniersbedrijven en broodfabrieken in Breda? Dat zal de arme Marijn afgunstig en boos op

Koenraad hebben gemaakt. Na de aanleg van de tram werd de Haagweg langzaam maar zeker volgebouwd. Uiteindelijk, rond 1914, zou het dorp Princenhage door middel van een lange lintbebouwing vastgroeien aan Breda.

De kinderen Nooren-Drechsler verlaten hun nest, tussen 1891 – 1904

In 1891 is Janus 55 en Dora 53. De kinderen worden volwassen en tussen 1891 en 1904 verlaten ze allen hun nest te Dorp 103: de 26jarige oudste, Johannes voorop. Hij werd conducteur op de tram; was in 1892 herbergier en woonde tot in 1902 met zijn gezin te Dorp 302. Sommige kinderen komen nog voor een poos terug; andere zijn voorgoed uitgevlogen. De 23jarige Johanna verhuist in 1895 naar Teteringen. De 25jarige Cornelia vertrekt in 1897 en de 17jarige Alida in 1899 – beide naar Tilburg. Wellicht gaan zij in de leer – en naar kostschool? - bij de zusters Franciscanessen in Tilburg? Alida zal later gaan werken als kraamverpleegster en komt in 1902 terug naar huis. In 1888 was in Tilburg een afdeling van de Franciscanessen gevestigd en al snel fors gegroeid. De zusters waren actief met o.a. onderwijs voor meisjes, wijkverpleging, zuigelingen-, kleuter- en bejaardenzorg.

De 20jarige Gerardus – die mijn opa zal worden - vertrekt naar 's Gravenhage op 21 september 1899. Daar begint zijn zelfstandige leven als banketbakker. Hij zal daar de wind mee hebben, in tegenstelling tot de bakker Marijn in Princenhage! In 1904 zal hij in Rotterdam een gezin stichten en Maison Nooren openen.

Uit: Bevolkingsregister Princenhage 1890-1899 inventarisnummer 1301

Het echtpaar Nooren-Drechsler gaat vanaf 1891 – zodra hun oudste kind is uitgevlogen – het huis delen met kostgangers of kamerhuurders. Misschien gewoon voor de gezelligheid, omdat ze het rustiger aan willen doen of voor makkelijk verdiende extra inkomsten? Te Dorp 103 zijn op dit adres tussen 1891 en 1904 verschillende inwonende mannen geregistreerd voor kortere of langere tijd. (NOOT¹⁰).

Twee kleinkinderen, kinderen van de oudste zoon Johannes (geb.1865) en zijn echtgenote Cornelia Vriends, woonden in 1902, vanaf maart, enkele maanden bij hun grootouders omdat hun ouders uit elkaar waren gegaan. Het overlijden van hun broertje, een maand oud in september 1901, heeft vast bijgedragen aan deze scheiding. De zes jaar oude Johanna Dorothea (geb.18-9-1896) verlaat Princenhage in september om in Zundert te gaan wonen; vermoedelijk bij haar moeder. In december verhuist de tienjarige kleinzoon Adrianus Johannus (geb. 27-4-1892), naar Antwerpen – naar de nieuwe woonplaats van zijn vader.

Na ruim 15 jaar, rond 1903 - 1904 werden slagersbedrijf en huishouden te Dorp 103 opgeheven. In 1903, op 24 juli gaat zoon Jacobus het huis uit. Dochter Maria, 29 jaar en haar moeder Dora, 64 jaar, zijn waarschijnlijk samen met vader Janus, 66 jaar, op 20 december vertrokken naar Etten c.a. (nu Etten-Leur). Zoon Adrianus en dochter Alida verhuizen op 21 december 1904 van Dorp 103 naar Dorp 337. Adrianus junior gaat daar nu zijn slagersbedrijf vestigen – dus daar waar zijn vader zijn bedrijf startte; en waar Adrianus is geboren.

Janus en Dora Nooren-Drechsler: bejaard in Etten-Leur, vanaf 1904 tot 1929

Een foto toont Janus en Dora als bejaard echtpaar. Gemaakt in 1902 ter herinnering aan hun 40jarig huwelijksjubileum? Dora draagt een zwarte jurk met lange mouwen en hooggesloten van dikke stof. Misschien is ze in de rouw vanwege haar in 1901 overleden kleinkind? Wat plooiën, een 'gefronseld' schoudermanteltje en een broche als sluitstuk zorgen voor enige verfraaiing van de jurk. Dora draagt geen muts, Janus geen hoed. Deftige dames van die tijd, eind 19de eeuw, snoerden zichzelf in een korset, Dora niet. Ze zijn sober gekleed, al zijn het dan wel redelijk bemiddelde burgers. Forse handen en doorleefde gezichten - ze glimlachen beide met de kaken op elkaar. Dat kan ook niet anders, voor een foto moest men destijds minutenlang onbeweeglijk stilzitten. Ze komen vriendelijk over, Dora opener en iets weemoedig. En glinstert in Janus ogen een vleug hard fanatisme? Ik zie ook een overeenkomst met mijn opa Gerard, zijn zoon.

Janus en Dora Nooren-Drechsler rond 1902

Adrianus senior, Janus, is 78 als hij overlijdt op 17 februari 1916 te Etten-Leur. Dora overlijdt op 16 juli 1929, met 89 jaar, in het St.

Antoniusgesticht te Leur. Dat was de psychiatrische inrichting 'Alles voor Allen' van de Franciscanessen.(NOOT ¹¹)

Dora moet enorm taai en veerkrachtig zijn geweest. Toch moet zij uiteindelijk zijn opgenomen in dat gesticht met ouderdomsdementie. Ernstige stress kan die vorm van dementie versnellen en bevorderen; en met stress had Dora zeer zeker volop te maken. Fysieke en

emotionele stress alleen al door het baren en van haar veertien kinderen. Daarbovenop ook volop geestelijke stress, alleen al door het verlies van zes daarvan.

Gezin Moonen - de Waart; vanaf 1880 in Rotterdam, ouders van grootmoeder Cor

Nico -Nicolaas Johannus Dominicus-Moonen en Catharina de Waart zijn getrouwd op 7-4-1880 in Rotterdam. Zij waren de ouders van mijn grootmoeder Cor - Cornelia Johanna -Moonen. Nico Moonen is geboren op 22-08-1850 in Rotterdam en Catharina de Waart op 3-11-1856 in Amsterdam.(NOOT ¹²) Voor hun afkomst, hun ouders, zie de noten. Hun gezinsleven heb ik niet nader beschreven vanwege gebrek aan gegevens.

Mijn grootmoeder Cor was het tweede kind van het gezin Moonen-de Waart, geboren in 1882. Overgrootvader Nico Moonen was volgens het adresboeken-bevolkingsregister Rotterdam spekslager, rond 1880-1892 op het adres Oppert 39 in wijk 10, westzijde. Zie figuur, NOOT ¹³) en appendix.

[illegible]

Uit: Stadsarchief Rotterdam; Toegangsnummer: 494-03

In 1886 was Nico, N.J.D. Moonen, ingeschreven te Oppert 28 en 39. Die straat Oppert maakte deel uit van het oude centrum van Rotterdam en bestaat nog, maar de vooroorlogse gebouwen zijn vervangen. Nico had twee slagerijen en moet een goed inkomen hebben gehad.(NOOT ¹⁴) Waarschijnlijk woonde het gezin boven of achter een van zijn slagerswinkels. In Rotterdam had het openstellen van de Nieuwe Waterweg in 1872 geleid tot een onstuimige groei. Er werden verschillende nieuwe havens aangelegd, waardoor de werkgelegenheid enorm toenam. Veel boeren uit Noord-Brabant, of nakomelingen ervan, verhuisden naar Rotterdam. De heersende landbouwcrisis versterkte dit effect. De vader van Nico was broodbakker en is geboren in 's Hertogenbosch. Vermoedelijk kwam het spek en het varkensvlees dat Nico in Rotterdam verkocht van Brabantse boerderijen.(NOOT ¹⁵)

Nico en Catharina zouden beide te Rotterdam overlijden (hij 71jr oud op 28-1-1922 en zij 85jr oud op 14-7-1942). Hun veertien kinderen worden geboren tussen 1881 en 1900 in Rotterdam. (NOOT ¹⁶ en APPENDIX)Vijf meisjes verlaten Rotterdam op heel jonge leeftijd, in 1891, 92 of 94. Zij vertrekken naar Goirle (net ten zuiden van Tilburg), zo stelt het bevolkingsregister van Rotterdam. Johannes, de oudste vertrekt als hij 11 jaar is, op 2 april 1892 naar Oudenbosch (ten westen van Breda). Na ruim

anderhalf jaar, op 25-10-1893 is hij weer terug in Rotterdam. Hij is dan 12 jaar. Het kan haast niet anders: hij heeft dat jaar doorgebracht in het bekende jongenspensionaat Saint Louis om daar naar school te gaan.

Mijn oma Cor, is samen met haar zusjes Agnes en Anna op 25 november 1891 ingeschreven als 'pensionaire' in het bevolkingsregister van Tilburg. Ze werden de 59ste, 60ste en 61ste leerling op het adres B36: het pensionaat van De Liefdezusters van het Kostbaar Bloed. (NOOT ¹⁷)

Nico en Catharine stuurden hun dochters dus naar een internaat of kostschool. Zo deden ze hun best, wat gepast was, voor een katholiek en welvarend middenstanders gezin. De jongens gingen naar de broeders en de meisjes naar de zusters om ze een goede opleiding en toekomst te geven. Cor is 9 jaar jong, Agnes acht en Anna bijna zeven.

Cor en Anna zouden in het pensioonaat blijven tot hun 12de jaar, Agnes tot haar 14de. De Liefdezusters van het Kostbaar Bloed waren in 1880 naar Goirle gekomen. Zij boden een

bewaarschool, verpleegden zieken, en ze begonnen een pensioonaat voor de gegoede stand, voor meisjes. Mijn oma Cor heeft vanaf haar 12de, vanaf 13 mei 1894, weer bij haar ouders in Rotterdam gewoond.

Conclusie: redelijk welgestelde, fatsoenlijke burgers – nog zonder stemrecht?

Vanaf 1848 hadden mannen kiesrecht wanneer ze een bepaald minimum aan indirecte belastingen betaalden. Het bedrag dat voorwaarde was voor die censuskiesrecht werd in de loop van de tijd aangepast, maar in 1914 hadden nog maar 65% van de mannen kiesrecht. Het algemene mannenkiesrecht is immers pas in 1917 ingesteld. Misschien was Koos Nooren als rijke brouwer en - vanaf 1851 - wethouder van Princenhage wel stemgerechtigd. Of hij, en Janus Nooren en Nico Moonen nog burgers zonder stemrecht waren blijft een open vraag. Vanaf 1814 werd Nederland als staat langzaam volwassen - lees onafhankelijk - en vanaf 1850 krijgt de industriële revolutie vat op Nederland. De meeste mensen wonen en werken intussen in de stad, vooral als loonarbeider in een fabriek en onder slechte leefomstandigheden in arbeiderswijken. Hun problemen vielen op. Ook viel op, dat besmettelijke ziekten in arbeiderswijken gemakkelijk konden opvlammen en een bedreiging voor de volksgezondheid vormden. Door de confrontatie met deze problemen zou de maatschappelijke structuur geheel veranderen. Men leerde te leven volgens de regels van de landelijke overheid en een zeer materialistisch ingekleurd wereldbeeld. Steeds meer inwoners krijgen burgerrechten, groep na groep. De samenleving blijft echter wel gebaseerd op christelijke principes.

Typische 19de -eeuwse middenklasse of middenstands- gezinnen

Mijn voorouders van vaders zijde waren in de 19de eeuw zelfstandige ambachtslui. Ze zijn geboren in, of vlakbij een stad. Vier gezinnen, twee van generatie vier en twee van drie terug van mij gerekend kon ik redelijk gedetailleerd in beeld brengen. In alle vier gezinnen werden veel kinderen geboren. In ten minste drie ervan en vooral in Princenhage, zijn meerdere kinderen vroeg overleden. Ten minste, omdat het er meer kunnen zijn geweest: kort na de geboorte of doodgeboren kinderen werden niet altijd aangegeven. Het gezinsleven van deze voorouders van vaders zijde was nogal vol van geboortes en begrafenissen.

Vanaf ongeveer 1806 gingen de meeste kinderen naar school. In de gezinnen Nooren-Drechsler en Moonen-de Waart kregen de kinderen onderwijs zoals dat voor gegoede burgers, voor de elite van de middenstanders hoorde: eerst de basisschool, dan een vakopleiding, ook voor de meisjes. Een vak leerde je op school of door in de leer te gaan. Mijn opa Gérard ging na de basisschool in de leer bij een banketbakker in Breda. Op kostschool in Goirle leerde mijn grootmoeder Cor huisvrouwelijke zaken - en Frans. De elite sprak in Nederland nog Frans tot in de eerste helft van de twintigste eeuw. Dus nog tot honderd jaar nadat een einde was gekomen aan de Franse bezetting!

Al met al zijn alle vier gezinnen typische voorbeelden van redelijk gegoede middenklasse of middenstands- gezinnen in 19de -eeuws Nederland.

Zomaar leven, generatie na generatie ?

Intussen zijn we vijf generaties en tweehonderd jaar opgeschoven en midden in de 18de eeuw terecht gekomen. Mijn Nooren voorouders vormen een keten, een draadje in de stroming van de tijd, in het weefsel van de samenleving, van een volk. Generaties na generaties van mensen die zomaar leefden – gewoon omdat iedere mens – en al wat leeft – wordt geboren met een sterke levensdrift? En later omdat je bovendien, van kinds af aan, leert hopen en zich op de toekomst te richten?

“Mensen die vergeten dat het leven vechten is, leven eigenlijk niet echt. Je kunt pas leven als je weet wat je doet, wat je kan, wat je wil en wie je bent. En waarom: dat je toch een zeker gevoel of een zekere filosofie achter je daden hebt.” Simon Vinkenoog

Generaties van boumsels: zadelzwammen en gebouwen in Kilfenora

Mensen hebben een motivatie voor het leven nodig anders kom je niet in beweging. Je doet iets omdat je het zelf wil of omdat iemand anders of jouw gemeenschap vindt dat dit moet. Afgezien van de aangeboren levensdrift is hoop misschien voor mensen de meest krachtige motor; hoop doet leven, hoop op geluk, iets moois of beters voor jezelf, voor een naaste of voor het nageslacht.

Maar ja, die motor van hoop drijft op begeerte en kan op hol slaan. Dan wordt je gek van verlangen... en wat als je dan niet krijgt wat je begeert? Verlangen, hoop, angst voor gemis en verlies zijn met elkaar verweven. Hoe de vergankelijkheid daarop invloed heeft, en hoe je werkelijk geluk in het hier en nu vind, dat leer ik nu als student op het boeddhistische Pad.

Mijn Nooren voorouders maakten deel uit van de christelijke kerk. Het geloof gaf de gemeenschap troost en hoop op werkelijk geluk in het hiernamaals. Om op het rechte pad naar de hemel te blijven, moest je luisteren naar de kerk en geestelijken; meneer pastoor, de zuster of broeder. Daar moesten mijn Nooren voorouders het mee doen – diepgaand

nadenken over essentiële dingen in het leven was voorbehouden aan de elite van geestelijken. De meerderheid van de bevolking bleef tot in de 17de eeuw gemotiveerd door een sterk geloof en een christelijke levensvisie. Ook mijn Nooren voorouders. Vanaf halverwege de 16de eeuw, tegelijk met de geboorte van ‘de Nederlanden’, brokkelde de politieke macht van de intussen versnipperde kerk af en begon het mens- en wereldbeeld van de gemeenschap te veranderen. Waarom zou ook de gewone gelovige mens niet mogen genieten van zijn tijd hier op aarde? Waarom zou hij zijn verstand en de wetenschappelijke kennis niet mogen gebruiken? In de 17de eeuw, de zogenoemde tijd van overvloed en onbehagen, gaan vooral handel, wetenschap en economie de maatschappij bepalen. Dat wat Simon Schama hier met onbehagen bedoelt, zou je nu luxusschaamte kunnen noemen. Het dilemma tussen de moraal van christelijke levensvisie en wereldlijke bevrediging werd – en wordt sindsdien nog steeds – opgelost met compromissen. Was het christelijke naastenliefde of toch ook luxusschaamte dat de rijkere Brabantse Noorens motiveerde om als armmeester op te treden? Dat blijft een open vraag. De 18de eeuw werd de tijd van rationeel optimisme, ofwel van pruiken en revoluties. Het vertrouwen in ons eigen verstand en in de maakbaarheid van het leven nam toe. Dat resulteerde in kritiek op en loslaten van tradities, in het streven naar meer welvaart en tal van maatschappelijke veranderingen. En mijn Nooren voorouder Adriaan Aarnout was een kind van zijn tijd: hij verruilde in 1791 de landbouw voor het bierbrouwen. De volgende 19de eeuwse generaties, zoon Koos en vooral kleinzoon Janus, kregen te maken met de industriële revolutie, met het volwassen worden van Nederland als staat en de introductie van het kapitalisme. De Rooms-Katholieke Kerk verzette zich krachtig tegen het liberalisme en legde sterk de nadruk op persoonlijke vroomheid. Geloven werd vooral een zaak van het hart. De Noorens bleven bij de katholieke levensvisie.

Fatsoenlijk en in het midden van de stroming

Vanaf de zeventiende eeuw zijn mijn Nederlandse Nooren voorouders allemaal te benoemen. Een aaneensluitende bloedlijn. Er zijn enorm veel bewijzen bewaard gebleven dat deze mensen echt geleefd hebben, daar in de buurt van Breda, later in Rotterdam of elders in Nederland. De oude documenten vertellen ook over hun relatief omvangrijke bezittingen, over geboorte, doop in de katholieke kerk, over hun huwelijk, hun kinderen en overlijden. Heel gedetailleerd zijn

vooral enkele testamenten en daaruit valt af te leiden dat die Noorens goed voor hun nageslacht wilden zorgen.

In oude archieven nemen stukken over rechtszaken een groot aandeel in, bijvoorbeeld over twisten over perceelgrenzen, over in boosheid uitgedeelde klappen, over bedelen waar dat niet is toegestaan enzovoort. Echter: ik heb in de oude bestudeerde bronnen in helemaal geen vermeldingen van Noorens gevonden over twisten en overtredingen. Omdat ik niet grondig in de papieren archieven heb gesnuffeld, is het best mogelijk dat er een en ander over zulke zaken ongelezen is blijven liggen. Echter, zover lijkt alles erop te wijzen dat mijn voorouders in rechte lijn heel gewone, fatsoenlijke en relatief welvarende mensen waren. Zoals de meeste mensen in Brabant waren het boeren, bleven ze katholiek en stapten ze nog tot in de 18de eeuw in de schoenen van hun voorouders. Tot mijn Nooren voorouder Adriaan Aarnout in 1791 de landbouw voor het bierbrouwen verruilde. Zijn zoon Koos nam de brouwerij over. Zijn kleinzoon Janus, mijn overgrootouder, koos in 1862 voor het opstarten van een eigen slagerijbedrijf. Ook mijn overgrootouder Moonen was slager. Naar de maatstaven van de maatschappij hoorden brouwers bij de 'toplaag' van het gewone volk; en slagers maakten deel uit van de welgestelde middenklasse van burgers. Dat er bedwelmende alcohol of dierenbloed aan hun handen kleefde deed er niet toe.

De conclusie: ook de 19de -eeuwse voorouders van vaders dreven aldoor fatsoenlijk en in het midden van de stroming van de ontwikkelingen in de maatschappij mee. Als er toch buitenbeentjes bij zijn geweest, dan bleven die buiten beeld.

APPENDIX

Familie Nooren-Drechsler; zoals van 1862 tot 1905 geregistreerd in het bevolkingsregister Princenhage

- 1...*Adrianus Theodorus* (11-10-1862+12-7?-1865)- <3jr
- 2...*Jacobus Adrianus* (17-12-1863 +13-3-1867)- <3jr
- 3 Johannes (16-10-1865 - +1919) -vertrekt op 18-3-1882 naar Oudenbosch; 16 jaar oud; 15 maart 1883 terug uit Oudenbosch en vertrekt op 18-7-1891 voorgoed (naar ?)
- 4 ...*Jacobus* (10-7-1867 + 14-8-1867)- <2mnd
- >5 Jacobus (21-6-1868 - + 1924) – vertrekt op 29-1-1883 naar Oudenbosch; 15 jaar oud; 29 juni 1883 terug uit Oudenbosch
- 6 ...*Fredericus Wilhelmus* (14-9-1869 +19-11-1873) -< 5jr
- 7 Johanna Wilhelmina (8-2-1872 – vertrekt ...1895 naar Teteringen; 23 jaar oud; + Teteringen 2-11-1914 (*Zij trouwde op 17-7-1895 te Teteringen met Pierre Petit; kamerhuurder bij haar ouders in 1893 en 1894. Daarover later meer*)
- 8 Cornelia Adriana (5-10-1874 - +1900) vertrekt 7-10-1899 naar Tilburg; 25 jaar oud *Zij trouwde op 5-8-1897 in Princenhage met Jacobus Aloysius Mels.)*
- > 9 Maria (22-10-1876-+1946) – vertrekt 1879 (?) naar...en 20-12 1903 (3?) naar Etten c.a.
- >10 Adrianus (19-7-1878- vertrekt op 21-12-1904 naar (Tilburg?) +1941). Hij werd later vleeshouwer in zijn slagerij o.a. op Markt 28 Princenhage. *Opmerkelijk detail: hij overleed in 1941 aan bloedvergiftiging.*
- 11 GERARDUS (13-8-1879) OP 21-9-1899 VERTROKKEN NAAR 's GRAVENHAGE en op 8 maart 1902 naar Rotterdam. *Als zijn beroep is toegevoegd: Banketbakker.*
- 12 ...*Josephus Johannus* (10-8-1880 +20-6-1883) -< 3 jr
- 13 Alida Adriana (17-8-1882- vertrekt 2-1-1899 naar Tilburg; 17 jaar oud; +1941) Ze komt 17-2-1902 terug. Om opnieuw naar Tilburg te vertrekken op 21-12-1904 (samen met broer Adrianus?). *Zij werd kraamverpleegster.*
- 14 ...*Arnoldus Cornelis* (5-12-1884 + 25-1-1885)- < 2mnd *Dora was toen 45...*
- [Adrianus Johannus (27-4-1892 “kleinzoon”)]
- [Johanna Dorothea (18-9-1896 “kleindochter”)] De beide kleinkinderen waren kinderen van de zoon Johannes (geb.1865) herbergier, en echtgenote Cornelia Vriens. Ze woonden tijdelijk te Dorp 103. Aanvullende gegevens zijn m.b.t. de zoon ontleend aan het geboorteregister en m.b.t. de dochter aan het huwelijksregister 1924 van Breda's stadsarchief.

BRONNEN: Zie NOOT bij alinea Janus en Dora Nooren-Drechsler vanaf 1862...

Het echtpaar Moonen-de Waart in Rotterdam; zoals van 1880 tot 1928

- 1 Johannes Petrus (5-1-1881) – vertrokken naar Oudenbosch 02-4-92
- 2 CORNELIA Johanna (22-2-1882) – vertrokken naar Goirle 18-11-91; terug R'dam 15-5-94; 24-11-04 getrouwd met Gerardus Nooren (+Den Haag 02-04-1976)
- 3 Agnes Allegonda (22-3-1883) – vertrokken naar Goirle 18-11-91, terug 10-8-1897 Rotterdam; getrouwd 19-6-1907 met Cornelis Gijsbertus van Uffelen; +Rotterdam 01-10-1966
- 4 Anna Catharina Maria (9-12-1884) – naar Goirle 18-11-91, 28-3-1896 naar Echt, +Rotterdam 18-01-1910
- 5 Catharina (24-2-1886) – vertrokken naar Goirle 8-7-92
- 6 Maria (7-8-87) – vertrokken naar Goirle 4-6-94; + 17-6-1905
- 7 Petronella Cornelia (22-1-89 - +9-6-89)
- 8 Petrus Cornelis Theodorus (16-4-1890-na 1916)
- 9 Nicolaas (30-7-91) trouwt 11-8-1920 +Rotterdam 21-03-1961
- 10 Elisabeth (21-2-1893)- trouwde 28-1-1919
- 11 Josephina Antonia (18-12-1894)- {trouwde op 21 juni 1917 in Rotterdam met Hendrikus Adrianus Josephus Hofmans MN: *zij was mijn peettante, tante Fien, en moeder van tante Ria = Maria Elisabeth Hofmans geb. 15 mei 1918 Soest, in 1951 getrouwd met Adriaan van Liempt, + 15-4-2005*}
- 12 Anthonius Johannes Petrus Theodorus (25 11 1896) trouwt 29-10-28
- 13 Josephus Franciscus (15-7-1898; + 1-2-1899)
- 14 Allegonda (9-8-1900)

BRONNEN: Zie FIGUUR en NOOT bij alinea 'Gezin Moonen – de Waart, vanaf 1880...

EINDE VAN HET DEEL TOT 1904 VAN VADERS ZIJDE

NOTEN

¹ Hij trouwde op 27-12-1832 met Maria Cornelia van Osta; Bron: Huwelijksregister 1832, Archief ambtenaar van de Burgerlijke Stand Breda, aktenummer 087; Gemeente: Breda Periode: 1832

² https://www.nederlandsebierecultuur.nl/databank/brouwerij?brouwerij_id=368 en De Brabantse Leeuw jaargang 44, nr 2, 1995; J.P.Nooren en M.Nooren; Het geslacht Nooren uit Princenhage. p.75 ff.

³ Zie <https://nl.geneanet.org/familienamen/>

⁴ Bevolkingsregister Princenhage 1860-1879 deel 01, Gemeente Princenhage 1811-1941, inventarisnummer 1285. In enkele van de bevolkingsregisterboekjes van Princenhage ontbreken sommige van de Drechsler-van der Salm kinderen – zie {in het lijstje - omdat zij in de behandelde periode niet in Princenhage woonden. Zie voor data per persoonsnamen ook <https://www.openarchieven.nl/>; en de verwijzing naar akten van het Haags Gemeentearchief, Brabants Historisch Informatiecentrum en Stadsarchief Rotterdam

⁵ En APPENDIX Bevolkingsregister Princenhage, Gemeente Princenhage 1811-1941, inventarisnummer 1311; inventarisnummer 1301, 1292, 1293; m.b.t. Periode: 1890-1899; en inventarisnummer 1285 m.b.t. Periode: 1860-1879; Ook: Bevolkingsregister Princenhage 1900-1907 deel 02, Gemeente Princenhage 1811-1941, inventarisnummer 1312; Gemeente: Princenhage; Periode: 1900-1907; <https://stadsarchief.breda.nl/collectie/archief/genealogische-bronnen/>

En voor enkele aanvullingen <https://stadsarchief.breda.nl/collectie/archief/genealogische-bronnen/deeds/00811d73-d95b-6fc8-e237-d2c000a2087c> OF <https://www.openarch.nl/brd:00811d73-d95b-6fc8-e237-d2c000a2087c>

⁶ Volgens het hierboven aangehaalde artikel in "De Brabantse Leeuw" was het adres van dit nieuwe bedrijf Voorstraat 460 – en 'aan de overzijde'. De boekjes van het bevolkingsregister vermelden als adres van het gezin als 'Dorp A 103' of 'Dorp 103' vanaf 1887 t/m 1903. Straatnamen en huisnummers zijn verschillende keren veranderd in Princenhage wat de huidige identificatie moeilijk maakt. De huizen waren tussen 1850 en 1907 genummerd volgens de 'postboderoute' van het nieuw opgerichte Staatsbedrijf der Posterijen.

⁷ <https://www.virtueelprincenhage.nl>

⁸ Stadsarchief Breda, geboorteregister en <https://www.openarch.nl/brd:b33066ed-6a2a-d171-e21e-90fa9736292d> en geboorteregistratie

⁹akten in Stadsarchief Breda en Brabants Historisch Informatie Centrum; Rechtbank in Breda, inventarisnr. 23-264; Bestandsnaam: 23_264_00275.jpg

¹⁰ De kantoorbediende Voskuil, van 1891 tot 1897; tuinman Van Laatum, van april tot augustus 1892; en de heren Leonard Stollenwerk en Pierre Joseph Petit in 1893-1894. Adrianus de Bruyn, Kapitein inf. afkomstig uit Wageningen, verblijft er van 9 mei tot 9 augustus 1900. En opnieuw, van 1 oct.1903 tot aan zijn overlijden op 25 dec.1903. Bovendien Charles van den Donk, tekenaar, afkomstig uit Venlo, vanaf 23 oktober 1900 tot 4 februari 1904. <https://www.openarch.nl/brd:00811d73-d95b-6fc8-e237-d2c000a2087c>

¹¹ De Franciscanessen-congregatie vestigde zich in 1820 in Etten-Leur. Aldaar ontstond een moederhuis van waaruit vele stichtingen werden verricht, vooral in West-Brabant en Zeeland. <https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/de-franciscanessen-van-etten>.

¹² Oudste vermeldingen van de naam de Waart dateren van tussen 1500 en 1600 en zijn afkomstig van de streek ten noorden van Dordrecht (bron: Geneanet). Catharina de Waart is overleden op 14-7-1942, 85 jr. oud.. Haar vader is Petrus Cornelis Theodorus de Waart (geb.22- 9-1825 Amsterdam, overleden 18-11-1896 te Rotterdam. Hij was wieldraaier en rijksambtenaar. Haar moeder is Cornelia Dorothea Kirschbaum, geboren 17-5-1820 in Amsterdam, overleden 22-11-1885 in Rotterdam. Ze zijn getrouwd op 18-4-1849 te Amsterdam. Zie <https://www.openarch.nl>

¹³ Referentie voor het figuur bij alinea Moonen-De Waart: Stadsarchief Rotterdam; Toegangsnummer: 494-03 Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking: bevolkingsboekhouding van Rotterdam en geannexeerde gemeenten; Inventarisnummer: 492 (pagina 123)

¹⁴ Nico Johannes Moonen had twee slagerijen in Rotterdam. Een daarvan, aan de Oppert 39b, was in 1921 in handen van Jan Moonen, waarschijnlijk de oudste zoon van Nico en broer van oma Cor Nooren-Moonen. Die zaak was kennelijk van enig belang, want die had in 1921 telefoon (telefoongids 1921, nummer was 5145). Een andere (?) J. Moonen had volgens de telefoongids een hotel, De zeven sterren aan Molensteeg 19 in Rotterdam. Misschien ligt hier een link naar het Brabantse hotel. Huis ten Bosch, waar opa en oma Nooren-Moonen elkaar ontmoetten. Bron: mededeling van neef Michiel, van 30 november 2018. Hij verwijst daarbij naar de autobiografie van zijn vader die ongepubliceerd is gebleven.

¹⁵ De oudste vermeldingen van de naam Moonen dateren van vóór 1500 (bron: Geneanet) en zijn afkomstig van Hilvarenbeek ca. 10 km van Goirle vandaan en ten zuiden van Tilburg. Nico's vader is Joannes Nicolaas Moonen, geboren in 1812 of 1813 te 's-Hertogenbosch. Hij was broodbakker en is overleden 4-1-1888 te Rotterdam. Hij is getrouwd op 17-10-1838 te Rotterdam met Nico's moeder Agnes Allegonda Roemaat geboren in 1811 of 1812 te Rotterdam. Overleden 8-7-1871. Ze registreerden de geboorte van 6 kinderen . <https://www.openarch.nl>

¹⁶ En APPENDIX: Zie <https://www.openarch.nl> en zoek op persoonsnamen en bevolkingsregister. OF: Toegangsnummer: 494-03 Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking: bevolkingsboekhouding van Rotterdam en geannexeerde gemeenten, Inventarisnummer: 492 (pagina 123). Ook: Archief van de Gemeentesecretarie Rotterdam, afdeling Bevolking: bevolkingsboekhouding van Rotterdam, archief 494-03, inventaris-nummer 851-333, 1880, Gezinskaarten Rotterdam, Moonen - Mörigsbauer, 1880-1940, aktenummer 355166; Permalink <https://hdl.handle.net/21.12133/342F2614B2304EB7952BC406DE4137A3>.

¹⁷ Zie <https://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoek-een-persoon/> en zoek op Agnes Allegonda Moonen; Bronvermelding Inv. nr. 256 1890-1900 Gestichten en Dienstboden, archiefnummer 0906, Bevolkingsregister Goirle, inventarisnummer 256, blad 27 , Gemeente: Goirle, Periode: 1890-1900